

## HET OBJECT DER BEDRIJFSHUISHOUDKUNDE (III)

*door Prof. Th. Limperg Jr.*

Nu ik mijn zienswijze ten aanzien van object en plaats van de bedrijfs-economie heb uiteengezet, is het nodig nog in het bijzonder iets te zeggen over het pleidooi van Prof. ten Doesschate in *Economisch-Statistische Berichten* van 29 Augustus 1945 voor een hervorming van de bedrijfs-economie tot sociale bedrijfseconomie, want mijn hiervoren gegeven beschouwing raakt dit pleidooi niet.

Prof. ten Doesschate vraagt zich af, of de omstandigheid, dat de gemeenschap het recht voor zich heeft opgeëist om regelend en vooral coördinerend in het economisch leven in te grijpen, niet de bedrijfs-economie essentieel heeft beïnvloed. Hij acht deze vraag van gelijke strekking als de tweede, welke hij opwerpt: of het inzicht, dat maximale winsten der ondernemingen niet met maximale volkswelvaart samengaan, van invloed is op het complex van leerstellingen, dat de inhoud der bedrijfseconomie uitmaakt. Deze beide vragen beantwoordt hij dan in deze zin, dat „in overeenstemming met de geestelijke habitus van het economisch denken van dezen tijd” het opperste doel van bedrijf en onderneming moet worden gezien in de voorziening der samenleving van zo goed mogelijke producten of diensten, met opoffering van een zo gering mogelijk quantum productiemiddelen. „We zijn als natie verarmd en zullen als natie, dat is dus als geheel, moeten trachten er weer bovenop te komen.” Het zijn deze overwegingen, welke mijn collega het opschrift van zijn beschouwing in de pen hebben gegeven: „Sociale bedrijfseconomie?”; de veranderingen in het economisch bestel brengen hem tot de gedachte, dat de bedrijfseconomie voortaan als „sociale bedrijfseconomie” moet worden beoefend.

Ik moet de verleiding weerstaan om in te gaan op het beeld, dat Prof. ten Doesschate ons voor ogen stelt van de betekenis van de bemoeienis der gemeenschap met het bedrijfsleven en op zijn uitspraak omtrent de verandering in het „economisch denken.” Voor het doel van mijn beschouwing is het onverschillig, of dit beeld en deze uitspraak juist zijn; waar het op aan komt is de vraag, of de hierboven weergegeven overwegingen tot de slotsom moeten leiden, dat de invoering der gebonden economie en de wens of de noodzaak om de private voortbrenging rechtstreeks dienstbaar te maken aan de belangen der gemeenschap, de taak en het object der bedrijfseconomie een wijziging doen ondergaan in dier voege, dat zij tot „sociale bedrijfseconomie” zou moeten worden verbouwd.

Mij zettende tot de beantwoording van deze vraag acht ik het nodig de aandacht er op te vestigen, dat de betekenis van het woord „sociaal” in de uitspraak van mijn mederedacteur een andere is dan die, waarin ik dit woord gebruik ter aanwijzing van de deelwetenschap der economie, welke door de verbijzondering in de bedrijfseconomie naast deze is ontstaan. Met de naam van de sociale economie wordt in de door mij gebruikte terminologie geen andere aanwijzing gegeven dan die van het gebied, waarin de verschijnselen zich voordoen, welke het bijzondere object zijn van de zusterwetenschap der bedrijfseconomie. Prof. ten Doesschate bedoelt met het woord iets geheel anders; hij gebruikt het begrip „sociaal” in de zin van normatief maatschappelijk gericht. Hij wenst, dat de bedrijfs-economie wordt beoefend uit het gezichtspunt van het maatschappelijke, het sociale belang. Ik heb derhalve te onderzoeken of deze door mijn mederedacteur gestelde eis gerechtvaardigd is.

Ik moet beginnen met de opmerking, dat het pleidooi van mijn collega voor deze herziening van de bedrijfseconomische theorie ten onrechte

wordt verbonden met zijn bedenkingen tegen de beoefening van de bedrijfseconomie als ondernemingshuishoudkunde. Het probleem wordt daardoor vertroebeld, want de gestelde eis houdt met de onderscheiding tussen bedrijfs- en ondernemingshuishoudkunde geen verband. De gronden, waarop de herziening van de leerstellingen der bedrijfseconomie wordt bepleit, blijken dan ook niet te zijn ontleend aan de zoeven bedoelde bedenkingen, maar aan bezwaren, welke gericht zijn tegen een privaateconomische beoefening der bedrijfseconomie. De vraag of de bedrijfseconomie zou moeten evolueren naar een sociale bedrijfseconomie, stelt ons niet voor de keuze tussen onderneming en bedrijf als object der bedrijfshuishoudkunde maar voor die tussen de beoefening der bedrijfseconomie als normatief maatschappelijk gerichte economie en als privaateconomie.

Het is nu opmerkelijk, dat de door Prof. ten Doesschate thans gestelde eis naar zijn aard overeenstemt met die, welke enige decennia geleden de Duitse economen Weyermann en Schönitz hebben gesteld toen zij, zoals ik vroeger vermeldde, een verbijzondering bepleitten van de National-ökonomie in een Privatwirtschaftslehre, welke als hulpwetenschap de verschijnselen zoude bestuderen uit het gezichtspunt van het private belang van ondernemer en onderneming. Het oogmerk van deze economen was tegengesteld aan dat van mijn collega, maar het sproot voort uit dezelfde denkwijze en ik moet zeggen uit hetzelfde misverstand omtrent het wezen der wetenschap.

Prof. ten Doesschate meent, dat de bedrijfseconomie haar leerstellingen heeft te herzien, nu de onderneming meer dan voorheen rechtstreeks wordt en moet worden dienstbaar gemaakt aan het maatschappelijke belang; ook de bedrijfseconomie behoort thans, zo meent hij, bij haar arbeid het maatschappelijke belang in het oog te vatten. Ik ben van oordeel, dat de bedrijfseconomie aan dit verlangen niet mag voldoen en ook niet kan voldoen. Ziehier waarom.

De economie en derhalve ook de bedrijfseconomie heeft, zo heb ik vroeger gezegd, een tweevoudige taak, een verklarende en een normatieve.

Er kan, dunkt mij, geen twijfel aan bestaan, dat zij haar verklarende taak niet zou kunnen vervullen, indien zij haar waarnemingen zou verrichten uit het gezichtspunt van een bepaald belang. Wil zij de verschijnselen verklaren, dan zal zij objectief de oorzaken van die verschijnselen moeten opsporen en zich in haar gevolgtrekkingen niet kunnen laten leiden door enig vooroordeel, naar welke zijde ook. Dat heeft zij niet gekund, toen de onderneming nog in volle vrijheid haar functie vervulde, dat kan zij niet, nu de onderneming in de geleide economie in haar bewegingsvrijheid is beperkt en dat zal zij niet kunnen, indien de onderneming naar de zienswijze van mijn collega zich uit eigen beweging of daartoe door de overheid gedwongen meer of minder in dienst stelt van het algemeen belang. Zij kan dit niet, omdat de begrippen van het verklaren en van het oorzakelijk verband de vooropstelling van enig belang als uitgangspunt voor analyse en gevolgtrekking logisch uitsluiten. De bedrijfseconomie zal, om tot de verklaring der verschijnselen te komen, de onderscheiden belangen opsporen en aanwijzen, omdat in die belangen de oorsprong is te vinden van de drijfveren, welke de verrichtingen en de strevingen van de mensen, individueel zowel als groepsgewijze en dus ook als gemeenschap, bepalen; die belangen zijn de verklarende gegevens voor die verrichtingen en laten derhalve geen mogelijkheid voor goed- of afkeuring of voor enige voorkeur van de onderzoeker en van de groep van onderzoekers, die zich in dienst stellen van de bedrijfseconomie.

Die mogelijkheid is er wel in de normatieve functie en wij moeten dan ook in de normatieve arbeid der bedrijfseconomie de oorsprong zoeken van de eis van mijn collega tot herziening van de doelstelling der bedrijfseconomie en van zijn pleidooi voor haar beoefening als sociale bedrijfseconomie. In haar normatieve functie heeft onze wetenschap de normen te geven voor de praktijk van de voortbrenging en die praktijk is gericht op de onderscheiden belangen, die in de voortbrenging worden gediend. De normatieve taak sluit dus niet, als de verklarende taak, de vooropstelling van een bepaald belang bij de gevolgtrekkingen uit; integendeel, zij maakt het onvermijdelijk en logisch noodzakelijk, dat een bepaald doel en daarmee ook de bevordering van een bepaald belang wordt in het oog gevat. Welk doel en welk belang dat zullen zijn, hangt af van het bijzondere probleem en van het verband waarin en de omstandigheden waaronder dit wordt gesteld. Het zal nu eens het algemene, dan weder het bijzondere, nu eens het sociale, dan weder het private belang zijn. De bedrijfseconomie is niet in staat en niet gehouden om haar normatieve gevolgtrekkingen steeds en uitsluitend of bij voorkeur te richten op het algemene belang, zo min als zij voorheen eenzijdig het belang van de private onderneming in het oog kon of mocht vatten.

Het streven naar een Privatwirtschaftslehre is indertijd dood gelopen en heeft geen ogenblik vaste voet gekregen; het is dan ook niet verantwoord als Prof. ten Doesschate zich keert tegen een bedrijfseconomie, die als privaat-economie zou worden beoefend. Het is waar, dat de praktische beoefenaar der bedrijfseconomie vaak zijn wetenschap beoefent in dienst van een privaat belang en dientengevolge de normen bepaalt in overeenstemming met dat belang; datzelfde kan overigens gezegd worden van de beoefenaren van de sociale economie en van andere wetenschappen, zoals de chemie, de natuurkunde en de technische wetenschappen. In de evenzeer talrijke gevallen, waarin de bedrijfseconoom zich in dienst stelt van de gemeenschap, zal hij op dezelfde wijze de normatieve aanwijzingen zoeken in het verband van het belang der gemeenschap. Maar deze schakeringen in de doelstelling voor het bijzondere geval en voor de individueele onderzoeker raken niet de taak van de bedrijfseconomie als wetenschap, noch haar object. De bedrijfseconomie heeft ook in haar normatieve theorie geen voorkeur voor enig belang. Zij laat aan de maatschappij de beslissing over de vraag, waar „het opperste doel van bedrijf en onderneming”<sup>6)</sup> moet worden gezocht en stelt de betekenis van haar normatieve gevolgtrekkingen uit haar analyse voor alle betrokken belangen zonder voorkeur vast.

De bedrijfseconomie behoeft haar „leerstellingen” niet te herzien, want in die leerstellingen wordt niet in het bijzonder het private belang in het oog gevat. Haar theorie staat ten dienste van het private bedrijfsleven zo goed als van de gemeenschapsbedrijven; en mede van de overheid, als deze voorzieningen treft met betrekking tot aangelegenheden, welke zij voorheen aan de beslissing van de private onderneming overliet. De Nederlandse overheid is zich daarvan blijkbaar terdege bewust, want zij doet in haar beslissingen menigmaal een beroep op deze theorie. Dat zij dit bij voorkeur doet, indien, dat wil zeggen in omstandigheden waaronder en op het tijdstip waarop de gevolgtrekkingen der bedrijfseconomische theorie haar passen, is begrijpelijk, maar daarom nog niet economisch doelmatig. En wanneer dan ook de bedrijfseconoom tegen de veronachtzaming van zijn theorie bij de beslissingen der overheid bezwaar maakt, dan behoeft dit geenszins het gevolg te zijn van een streven

<sup>6)</sup> E.S.B. 1945, blz. 82.

om de private belangen van het bedrijfsleven te stellen boven de belangen der gemeenschap, maar dan kan de bedenking gegrond zijn op het inzicht, dat deze veronachtzaming niet alleen de private belangen, maar ook het gemeenschapsbelang schaadt. Als de bedrijfseconomie leert, dat de waarde in de productie normaliter door de vervangingswaarde wordt bepaald en mitsdien de berekening van de prijzen op de grondslag van deze waarde doelmatig is, dan is deze leerstelling geenszins gericht op het bijzondere private belang maar op de welvaart zowel van de private onderneming als van de gemeenschap.

---

## OPMERKINGEN EN BESCHOUWINGEN OVER „THEORETISCHE BEDRIJFSECONOMIE I” VAN DR. J. L. MEIJ JR.

*door H. van Hensbergen.*

Van het bekende „Leerboek der Bedrijfseconomie”, door J. L. Meij Jr. en P. M. M. H. Snel, verscheen slechts het eerste deel. De eerste druk dateert van Augustus 1942, de derde van Augustus 1943. In Januari 1946 is een vierde druk verschenen, in het voorwoord waarvan aangekondigd wordt, dat de opzet van het werk een uitbreidende verandering heeft ondergaan. Het eerste deel is omgedoopt tot „Theoretische Bedrijfseconomie I” en zal worden gevolgd door een tweede deel over hetzelfde onderwerp. Een derde deel zal gewijd worden aan toegepaste bedrijfseconomie, een vierde deel aan de bedrijfsadministratie en een vijfde en laatste deel aan organisatie van den handel. Het geheele werk zal verschijnen onder den naam van J. L. Meij Jr., die inmiddels tot Doctor in de Economische Wetenschappen promoveerde aan de Katholieke Economische Hoogeschool te Tilburg. Het publieke geheim, dat het eerste deel van het „Leerboek” vrijwel alleen door Drs. Mey was samengesteld, wordt thans bevestigd.

De snelle opvolging van de verschillende drukken wijst op succes. Inderdaad heeft het eerste deel van het „Leerboek” zich direct bij zijn verschijnen een uitstekende plaats veroverd, zoowel in vele studeerkamers als in de examenzaal. „Veroverd” is misschien niet het juiste woord. Veroveren duidt op tegenstand. Veel tegenstand was er niet te overwinnen, want de Nederlandsche bedrijfseconomische literatuur was, en is nog, niet bepaald rijk aan voor de meeste studeerenden bereikbare en geschikte verhandelingen over de onderwerpen, waaraan het eerste deel van het „Leerboek” is gewijd.

Het zou onrechtvaardig zijn, het succes van het boek alleen toe te schrijven aan het feit, dat de verschijning ervan een leemte vulde. De wijze, waarop Dr. Mey de stof behandelt heeft, is door bij uitstek bevoegde beoordeelaars met lof besproken.

De vier tot nu toe verschenen drukken van het eerste deel zijn vrijwel aan elkaar gelijk. We kunnen niet aannemen, dat dit beteekent, dat de schrijver zijn werk volmaakt acht. Tot een grondige herziening van het eerste deel is hij echter nog niet gekomen. Ware dit wel het geval, dan zou de schrijver zelf ongetwijfeld verschillende der onjuistheden, die naar onze meening het boek bevat, hebben weggenomen.

Er behoeft niet aan getwijfeld te worden dat het eerste deel van het „Leerboek” nog verscheidene nieuwe drukken zal beleven. Het schijnt ons daarom niet ondienstig, een aantal van de bezwaren, die we tegen bepaalde gedeelten van den tekst van het boek hebben, te publiceren in